

[אכן לפי מסתבר שהירוש' קאי כשיטה דאין תורת המקום אשר יבחר אלא בירושלים ולא בשילה, כי לא מסתבר כלל שיהא על כל הרואה שאינו מוכרה להיות מקום יישוב כלל תורת המקום אשר יבחר ה'. ולדידה נראה שדין "מקום" לא נאמר אלא על מקום המקדש עצמו, ולא חייבה תורה האכילה אלא בכל הרואה את המקום הנבחר הזה.]

ומיושבת מאליה הקושיא שנתקשינו בה טובא מה נתנה ומה הוסיפה הקדשת העיר, ולשם מה היה צורך בזה בכלל, כי נוסף על שני הענינים שנתפרשו לעיל באכילת קק"ל שצריך שיהא 'לפני ה' ומקום טהור', הרי צריך גם שיהיה עליו תורת המקום אשר יבחר ה'. וא"כ ל"ק לא לפי הגר"י ולא לפי השפ"א, אעפ"י שבשילה היה שם מקום טהור, אם על כל הרואה ואם על העיר עצמה, בירושלים חל חיוב נוסף של הקדשת המקום של אכילת הקק"ל בדיון המקום אשר יבחר ה'.

ודבר זה באמת מבואר הוא ברמב"ם (פ"ו מביה"ח ה"ז) שביאר שם שקדושת ירושלים לא בטלה מאז שנתקדשה לראשונה ושלא כמו קדושת א"י וקדושת ע"ח, והסביר הר"מ בטעמא דמילתא "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה". ולכאורה תמוה מנין לנו זאת ביחס לקדושת ירושלים דלכאורה כל קדושתה מתורת היות מחנה ישראל עליה, וה"ז בדיון כל ערי חומה שנתקדשו בקדושה זו ומ"מ בטלו בחורבן. אכן לפי הנ"ל, הרי ירושלים היה בה באמת דין נוסף של קדושת שכינה, דהיינו המקום אשר בהר ה', וכנ"ל.

ולפי"ז נ"ל דתתורץ גם מה שקשה לשיטת השפ"א הסוגיא דתמורה (כ"א: הנ"ל) במאי דפשיטא ליה שבירושלים בכור אינו נאכל אלא בתוך החומה אעפ"י דלשפ"א תורת מקום טהור בשילה על כל הרואה, כי בירושלים יש דין נוסף של המקום אשר יבחר ה', וכיון שיש שם דין מקום, פשיטא דלא יתכן לאכול הבכור חוץ ממקום זה, שכיון שיש כאן דין מקום ה"ז נפסל ביוצא, וכמו שהדגיש רש"י שם. ולא כן מע"ש שא"י"ב פסול יוצא אפ"ל דברואה המקום אשר יבחר נמי סגי, אילולא שהוקש לבכור וכמו שמסיק שם.

סימן ב: בחובת העמדת הסנהדרין לשבטי ישראל

א.

איתא בסנהדרין ט"ז: ת"ר מניין שמעמידים שופטים לישראל ת"ל וכו'. שופטים לכל שבט ושבט מניין ת"ל שופטים לשבטיך וכו' שופטים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שופטים לשעריך, וכו'. רשב"א לשבטיך - ושפטו, מצוה בשבט לדון את שבטו, עכ"ל הגמרא. ובתוס' שם (ד"ה שופטים) בדברי ת"ק שופטים לכל שבט ושבט, כתבו דהיינו כשיש בעיר אחת משני שבטים עושים שתי סנהדריות. והיינו שא"כ מאחר שיש שופטים לכל עיר ועיר מה צריך עוד שופטים לשבט. וכן מעלה בלשון א' הרמב"ן על התורה בפי שופטים.

ולפי"ז צריך לומר שגם ת"ק ס"ל כרשב"ג שמצוה בשבט לדון את שבטו. כ"כ בחידושי הר"ן. ובחיד' רבינו יונה התקשה שא"כ במאי פליג רשב"ג את"ק, עיי"ש מה שתיירץ. וברמב"ן הנ"ל כי פירוש ב': "שחייב הכתוב לשנות ב"ד על כל השבט והוא ישפוט את כולם ואחרי כן נמנה ב"ד בכל עיר ועיר שישפוט את העיר וכו', אבל ב"ד השבט יכול לכוף כל אנשי שבטו לדון לפניו, ואפילו היו הנדונים בעירם יכול לומר לב"ד הגדול של שבט אזילנא. וכן אם נסתפקו בת"ד של עירות יבאו לפני ב"ד הגדול של שבט וכו'. והיינו שלת"ק יש ב"ד גדול של השבט, כשם שיש ב"ד גדול על כל ישראל.

ב.

פירוש שלישי בדברי ת"ק יוצא מתוך רש"י על המשנה, במ"ש שם: אין עושין סנהדריות לשבטים אלא עפ"י ב"ד של ע"א, פירש"י: שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב תתן לך בכל שעריך, וצריכים ב"ד הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבה וכו' יליף בגמרא, עכ"ל. והדבר תמוה שבמקום לבאר מה שנאמר במשנה סנהדריות לשבטים הוא דן על הסנהדרין שבכל עיר ועיר שלא נזכר במשנה אלא בגמרא הנ"ל. כן הוסיף בזה דברים על צורת המינוי שב"ד שבלשכת הגזית צריכים לצאת להושיבם. ו"ביד רמה" על הגמרא שם נחלק בזה וס"ל שסנהדרי השבט והשבט עולים לירושלים. ותמוה ברש"י מניין לו חידוש זה שסנהדרי גדולה צריכה לצאת לשם, וכן לשם מה הוצרך לכתוב זאת בפירוש המשנה, שלכאורה אינו שייך כלל להאמור שם, והיא תוספת שלא לענין. כן מה שמסיים יליף בגמרא, אין מבואר מזה בגמרא כלל. על כן נראה, שגם רש"י נתקשה בדברי ת"ק במה הוא שונה מרשב"ג בפרט שלפי פי' התוס' הנ"ל היה להקדים דברי רשב"ג לת"ק, כי עוד לא שמענו שיש מצוה להתדין דוקא בפני שופטי השבט, שמזה מסתעפת ההלכה על שני שבטים בעיר אחת. כן קשה במשנתנו למה לא הוזכר המינוי של הסנהדרי שבכל עיר ועיר.

ג.

ולואת פירש"י שמשי"נ במשנה סנהדריות לשבטים אין הכונה שיש סנהדרין לשבט, וכן מ"ש ת"ק בגמרא - שופטים לכל שבט מנין וכו' אין הפירוש שלומד חובת מינוי סנהדרי לכל שבט, כי זה באמת קשה דת"ק לא דריש הכי, אלא הכונה שהסנהדרין הגדול שבירושלים מחויב לרדת לשבטים לעריהם בכדי להושיב שם סנהדרי של כ"ג בכל עיר ועיר וזהו שלמד ת"ק ממשי"נ "לשבטיך", שהכונה שצריך לרדת לשבטים למקומות מושבותיהם בכדי להעמיד שם הסנהדרין, ולא שיחכו עד שיעלו הם לירושלים בכדי לקבל המינוי. ובהו יתיישבו כל הדקדוקים שבגמרא ורש"י.

ד.

והנה במשנתנו וכן בברייתא הנ"ל לא נזכר אלא על שבת וערים. אכן במקום אחר בסנהדרין (נ"ו): לענין ב"נ מובאת ברייתא זו"ל: כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דין בכל **פלך ופלך** ובכל עיר ועיר, כך נצטוו בני נח וכו'. ופירש"י: פלך - מדינה. וכן במס' מכות (ז). לענין סנהדרי בחו"ל: מה ת"ל "בשעריך" - בשעריך אתה מושיב בתי דיגים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. הנה מופיעה לפנינו חובת הושבת בתי דין לפלכים, דהיינו למדינות כפירש"י, שלא הוזכר מזה מאומה במשנה ובברייתא ששם הדין העיקרי על חובת העמדת בתי הדין לישראל. גם לא הובאה שום **דרשא** על חובה זו לפלכים, כשם שדרשו על שבטים וכל עיר ועיר.

וברמב"ן על התורה הנ"ל מביא הברייתא שבמכות וכי עליה: ונראה מה שחייבים למנות סנהדרין בחוצה לארץ, ולא בכל עיר ועיר כא"י אלא פלכים פלכים, ע"כ. ויש לברר מה תוכן ביה"ד לפלכים שהוא בא"י כאילו **נוסף** על ביה"ד שבכל עיר ועיר. ומפליא שבעוד שהרמב"ן עצמו שם בא"ד עומד על שאלה זו ביחס לבי"ד של השבט וכנ"ל, הוא עובר בשתיקה על שאלה זו עצמה ביחס לבי"ד שבכל פלך ופלך. וצ"ע לכאורה.

ה.

ונראה שכונתו תבואר עפ"י דקדוק לשונו שהובא לעיל: שחייב הכתוב למנות בי"ד על כל השבט והוא ישפוט את כולם, **ואחרי כן** נמנה בי"ד בכל עיר ועיר וכו', וי"ל שגם בנידון כל פלך ופלך כך הוא הפירוש שקודם נמנה בי"ד לפלך ורק אח"כ ממנים לערים. היינו שאמנם לכשיתמנו בתי דין בכל עיר, ממילא יתבטלו בתי הדין עבור כל המדינה, אבל מאחר שסידור בתי הדין שבכל עיר לוקח זמן, בכדי שלא יהיו הענינים מופקדים עד אותה שעה, החובה היא למנות עד לסידור הסופי בתי דין בכל פלך, ובוה שונה א"י מחו"ל, שבעוד שבא"י אין להסתפק בביה"ד של הפלך ויש חובה להמשיך לטפל בהקמת בתי"ד בכל עיר, הרי בחו"ל מספיקים בתה"ד הקיימים לפלכים. וא"ש כי אין צריך זה לדרשה מיוחדת, אלא מסברא מובן, שכל עוד שא"י להעמיד בתי"ד בכל עיר, עכ"פ צריכים להקים שופטים לפלכים, וכן ה"ז נלמד מחו"ל, שאמנם נתמעט מהחובה שבכל עיר ועיר, כמבואר שם במכות, מ"מ גם שם ישנה חובה לפלכים, והרי א"י טרם שקיימו המצוה של כל עיר ועיר לא גרע מזה. ע"כ לא נתקשה הרמב"ן מזה מאומה, כי היה ברור לו שביה"ד לפלכים אינו אלא זמני בא"י, ומתבטל כשמקימים בכל עיר ועיר. משא"כ בי"ד של שבטים, שע"ז נתרבה מן הכתוב, הרי שהוא דבר היציב וקיים בצד בתי"ד שבכל עיר, בזה הוא שהתקשה, שה"ז כאילו כפילות ללא צורך.

ו.

ברמב"ם מופיעה הלכה זו הן ביחס לא"י והן ביחס לחו"ל בנוסח שהתקשו בו הרבה נוי"כ. וז"ל (פ"א מסנהדרין ה"א ובי'): מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך וכו'. אין אנו חייבים להעמיד בי"ד בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בא"י בלבד. אבל בחו"ל אינן חייבים להעמיד בי"ד בכל פלך ופלך שנאמר בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך. עכ"ל.

לשון הרמב"ם "בכל מדינה ומדינה" פי' הלח"מ שהכונה לכל עיר ועיר. ודבריו ברורים שהרי כך הוא המשך דבריו בנוגע לבי"ד שבחו"ל שכי': אין אנו חייבים להעמיד בתי"ד בכל פלך ופלך **ובכל עיר ועיר** אלא בא"י בלבד. הרי שמש"כ קודם בכל מדינה ומדינה היינו כפי שמפרש אח"ז בכל עיר ועיר. ובנוגע לשינוי הלשון כי הלח"מ "כינה לעיר בשם מדינה ולא חש לזה מפני שסמך על מ"ש לקמן בכל עיר ועיר". ומ"מ צריך ביאור **למה** שינה הרמב"ם מלשון הברייתות בפרט שמיד אח"כ הוא עצמו מוצא לנכון לנקוט לשון הברייתות כדי לבאר מה שסתם לפני כן. אכן הרדב"ז כנראה מפרש כונת הרמב"ם שהמדובר על מדינות ממש, היינו **קייבוצ** ערים מישובים שכי"כ שם: כי זה לפי שהיה אפשר לומר דמ"ע של תורה למנות שופטים בא"י אבל בחו"ל לא הו"א מ"ע מה"ת אלא מדרבנן לפיכך כתב דמינוי השופטים **בכל מקום** היא מ"ע של תורה אלא שיש חילוק ביניהם כדמפרש ואז"ל, עכ"ל, והיכן מצא בדברי הרמב"ם שיש מ"ע מה"ת למינוי שופטים **בכל מקום**, דהיינו גם בחו"ל, שהרי לא הזכיר הרמב"ם מאומה מזה. אלא ברור שהוא פירש כן לשון הרמב"ם "בכל מדינה ומדינה", שהכונה בכל מקום **שבעולם**, ללא הבדל בין א"י לחו"ל. ומה שממשיך הרמב"ם "בכל פלך ופלך" לפ"מ שממשיך הרדב"ז בביאורו בה"ב, אף זו חובה היא בעולם כולו, שלכל הפחות יעמידו בכל פלך ופלך, דהיינו מחוז ומחוז, אלא שיותר ראוי להעמיד בכל עיר ועיר, ובוה מספיק בחו"ל, בעוד שבא"י יש חובה גם בכל עיר וגם בכל פלך. אולם לפ"ז יחזור מה שהערנו לעיל, כי לדבריו יוצא שבא"י ישנה חובה להעמיד גם בכל עיר וגם בכל פלך. ותמוה, כפי שהעיר הרמב"ן בענין השבט, מה יתן ומה יוסיף ביה"ד שבפלך, לאחר שיש בי"ד בכל עיר. וכאן לא יתכנו שני תירוצי הרמב"ן, וצ"ע. וכבר העיר בדומה הלח"מ בדברי הרמב"ם עצמם וכדלהלן.

ז.

הלח"מ מעיר מה שהרמב"ם לא הזכיר בדבריו המצוה של העמדת בי"ד לכל שבט ושבט, כת"ק דברייתא סנהדרין ט"ו: הנ"ל, והרי הרמב"ם עצמו ברפ"ה לגבי צורת המינוי של הסנהדרין כתב, ואין עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט וכל עיר ועיר וכו'. כן התקשה בתפקיד ביה"ד של הפלך וממקורו בתורה וכנ"ל. וכי בזה בא"ד: ומיהו אם נאמר כמו שתי הרמב"ן בפי' התורה בתי' ה' לקושיא דשבט ושבט, דיש בי"ד אחר על השבט והוא ממונה על הכל כמבואר שם, א"ש הנזכר לתרוץ ג"כ הך קושיא דפלך ופלך. מ"מ יש תימה על רבינו, שא"כ איך לא הזכיר לקמן כשהזכיר מנין הבתי דינים, שיש בכל פלך ופלך בי"ד אחר שהוא ממונה על כל הבתי דינים, וכן בכל שבט, אלא שסתם דבריו. ושמה י"ל דס"ל לרבינו דכיון דא"י נחלקה לייב שבטים, כל מלכות שבט אחד נקרא פלך. ולפ"ז שבט ושבט עם פלך ופלך חדא מילתא היא, והשתא כל הברייתות שוות וכו' וזה שכתב כאן רבינו פלך ופלך ובפ"ה כי שבט ושבט דכולה חדא מילתא היא **והשתא ניחא הכל**, עכ"ל.

נראה שלפי מסקנת הלח"מ חוזר בו ממה שרצה קודם לפרש דעת הרמב"ם כמו הרמב"ן בתפקיד בי"ד של השבט שהוא ממונה על הכל, שהרי ע"ז הקשה דא"כ למה לא נזכר תפקיד זה כשהרמב"ם מונה מינויי בתייה"ד ותפקידיהם, והאיך זה יתורץ במה שמזוהה תפקיד בי"ד השבט עם בי"ד הפלך, עכ"פ קשה מה שהרמב"ם לא הזכיר לא זה ולא זה, ואיך מסיים "והשתא ניחא הכל". אלא ברור שלפי"ם שמסיק שבי"ד של הפלך היינו הך עם בי"ד השבט, פירושו של דבר שלא קיים מושג בי"ד של פלך רק בי"ד של השבט (אלא שבמקום "שבט" נקטו הברייתות לשון "פלך" אבל כונתם לשבט), וממילא מתורצת הקושיא על התפקיד המקביל כאילו שבין שני בתייה"ד כמו שהביא לעיל מהתוס', דנפ"מ לענין עיר שיש בה משני שבטים, שמעמידים בה שני בתייה"ד. ומתורץ גם מה שהרמב"ם לא הזכיר אלא בי"ד של פלך בעוד שבפ"ה הוא עצמו הביא בי"ד לכל שבט, כי היינו הך, ובמקום שבט נקט הכא פלך. ולעולם אין בי"ד של השבט ממונה מגדר בי"ד הגדול של השבט, וע"כ א"ש שלא הזכיר הרמב"ם מזה כלום.

ח.

וכן יוצא ברור מהלח"מ בה"ב שם שכי' שם שאי אפשר לקיים הגירסא שלפנינו וברמב"ם שבח"ל אי"ח להעמיד בכל פלך ופלך, וגירסא הפוכה לרמב"ם בגמרא "ודאי הסברא היא כגורסתנו, דבח"ל תפסת מועט תפסת ובכל פלך ופלך אין, אבל בכל עיר ועיר לא". ואילו היתה כונתו לפרש הרמב"ם עפ"י הרמב"ן, הרי הבי"ד שבכל פלך אינו כלל בחינת תפסת מועט, אלא אדרבא תפסת מרובה. וכן אינה מובנת הגירסא שמקיים שבח"ל מעמידים בכל פלך, שלפי המובן של הרמב"ן ה"ז בחינת בי"ד הגדול, מה שלא מסתבר כלל שבח"ל יהיה דוקא בי"ד מעין זה קיים, ולא בי"ד במובנו הרגיל.

והרמב"ן עצמו שהובא בלח"מ שם בסוף דבריו הבין דברי הרמב"ם שבח"ל אין חייבים להעמיד בי"ד כלל, ורק כשיצעק הנעשק יעמידו בי"ד לדון בדבר. וצ"ל שדייק זאת מלשון הרמב"ם שכי' שבח"ל אי"ח להעמיד בכל פלך ופלך, שפלך היא בחינת תפסת מועט לעומת כל עיר ועיר, ושע"כ מה שנקט שאי"ח להעמיד בכל פלך, מכשי"כ שאי"ח בכל עיר ועיר, והסתפק הר"מ במשי"כ שאי"ח בכל פלך דמזה אתה למד בקי"ו לענין עיר ועיר. הרי שגם הרמב"ן נקט בבירור בכונת הרמב"ם שבי"ד של פלך, אין פירושו מגדר בי"ד של שבט בחינת בי"ד הגדול, שאז הרי הי' מקום לומר שרק בי"ד מעין זה אי"ח בח"ל, אלא בי"ד שבכל עיר. מכל זה עולה ברור שלרמב"ם אין מושג של בי"ד הגדול של השבט ושל הפלך ושלא כפירוש הבי' של הרמב"ן.

ט.

נתברר לנו למדי כונת הלח"מ בפירוש דעת הרמב"ם. ברם לענ"ד קשה מאד לקבל פירוש זה ברמב"ם וכדלהלן : א) קשה לקבל שהברייתות שנקטו "פלך" כיונו אליבא דאמת ל"שבט", אלא מפני שבפועל ישבו השבטים בנפרד וכל אחד היווה פלך בפני"ע. שהרי מעיקר הדין לא הפלך קובע אלא השבט, והחלפת המלים גוררת אתה טעות בדן, בפרט בבית שני שישבו מעורבים שאז המושג פלך הוא לגמרי אחר ; ב) הן לפי הלח"מ בהלכה ב' לענין ח"ל הגירסא ששם חייבים בכל פלך, והרי שם ודאי אין יושבים לשבטיהם, ודוחק רב להעמיד במקרה שיושבים כל שבט בנפרד, גם קי"ק דברי הלח"מ שפלך ופלך הוא תפסת מועט, שהרי אם יושבים משני שבטים בעיר אחת יתחייבו בשני בתייה"ד, א"כ הוי זה דוקא תפסת מרובה. (אך זה יש לתרץ דמ"מ בי"ד אחד יוכל לשמש כמה וכמה בני אותו שבט הגרים במפוזר בהרבה ערים) ; ג) כל הנפ"מ מחובת העמדת בי"ד בכל פלך ופלך הוא רק בשני שבטים בעיר אחת כהתוס' וכנ"ל, א"כ ודאי שאינו הולם בזה הביטוי "פלך", כיון שאדרבא מדובר כשגרים יחד באותה עיר, היינו שיש שני פלכים בעיר אחת, בעוד שהמשמעות פלך הנה איפרכיא ומחוז כדכי' הכ"מ שם : ד) דלפ"ז הרי מוכרח לומר שת"ק מודה לרשב"ג שאין בי"ד יכול לדון אלא את בני שבטו וכנ"ל, ואילו הרמב"ם השמיט הלכה זו של רשב"ג נראה ברור שאין הלכה כרשב"ג, וא"כ כל הפירוש דפלך הכונה לשבט לא יתכן כלל.

י.

והנלע"ד בביאור הרמב"ם בדרך אחרת, ונחזור קודם לדקדוק לשון הרמב"ם שהו"ל שכי' המ"ע למנות שופטים בכל מדינה ומדינה שודאי מסתבר יותר כפירוש הלח"מ שהכונה לכל עיר ועיר ושלא כפי הנראה מהרדב"ז שבא להשמיע החיוב בכל מקום שהוא, גם בח"ל, כי לפ"ז השמיט כאן הרמב"ם החובה שבכל עיר ועיר, ורק מכללא דה"ל ב' שמדבר על ח"ל אנו שומעים בהבלעה שבא"י חייבים בכל עיר, ואין זה הנוסח המתאים. ושהמלה "מדינה" יכולה להתפרש בכונה לעיר אנו מוצאים בפיה"מ לרמב"ם בהרבה מקומות, כן נראה מלשונו במע"ש פ"ג, ד' : "מדינה נקרא כל מדינה ומדינה ממדינת (ממדינות ?) א"י לבד מירושלים" ; שקלים פ"א, ג' : "ומדינה שם לכל ערי ישראל מלבד ירושלים, וכבר בארנו זה במס' מע"ש" ; סוכה פ"ג י"ב : "מדינה היא כל העיירות שבא"י מלבד ירושלים וכבר בארנו זה במס' מע"ש". אם כי ודאי גם לדעתו יש מובן ל"מדינה" גם במובן של קבוץ ערים ויישובים כגון "ממדינה למדינה בא"י" (גיטין ב' :) , "מבית חורון ועד הים -מדינה אחת (שביעית פ"ט, ב'), וכלשון הכי' באסתר (ט', ב') נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך". ובה אולי יתורץ מה שהקשה התויו"ט ותוס' חד' בשקלים הנ"ל מסוטה פ"ז מ"ו, בכורות פ"ו מ"יב, משנה סוף עירובין, וכן גמרא שם דף ק"ג לענין צליית הפסח, שמוכח בפירוש ש"מדינה" כוללת גם ירושלים, כי במקומות שצינו הם תתפרש "מדינה" במובן קיבוצי ואז זה כולל גם את ירושלים העיר, כי אף היא בכלל מדינה במובן קיבוצי. ורק במקום שהמלה "מדינה" משמשת במקום המלה "עיר", אז מוצא מן הכלל ירושלים (לפ"י הרמב"ם שצינו), שהיא עיר הבירה, ואינה כלולה בסתם "מדינה" שמשמעותו שאר ערים. (וע"ע לקמן שיתבאר הקשר שבין שני המובנים של "מדינה" ז"ל"ז).

ועפ"י כל הנ"ל פירושו של הלח"מ שמש"כ הרמב"ם כאן "מדינה" הכונה לעיר מתאים עם לשונות הרמב"ם במקומות אחרים. אולם מ"מ תמוה משום מה הי' לו לשנות לשון חכמים שהוא יותר ברור, בפרט שבהלכה הבי' הוא עצמו חזר ונקט הלשון הנמצאת בחז"ל.

י"א.

והנראה שדבר גדול בא הרמב"ם להשמיענו בשינוי לשון זה. ועלינו לציין דבר מפליא בפיה"מ לרמב"ם, שבעוד שבמקומות שהבאנו לעיל, הלשון **במשנה** הוא "מדינה" והרמב"ם מבארו שהכונה לעיירות, הנה במקום אחד מצינו **החלפת הסדר - שבמשנה** נזכר עיירות, ואילו הר"ם נוקט "מדינה". ולא עוד אלא שחוזר ע"ז כמה פעמים באותה משנה! הרי זה במשנת ערי חומה (כלים פ"א, ז'): "אמר השם למצורע בדד ישב וכו'" ולזה יצא **מכל המדינה** : "ור"ל עד שירצו - אנשי **המדינה** וכו' שאם רצו במקום **מהמדינה** וכו'". עיי"ש שחוזר עוד כמה פעמים על מלה זו במקום המלה ערי חומה הנזכרת במשנה. והדבר ברור שכונתו לכנות בשם "מדינה" לא סתם עיר, אלא דוקא **עיר המוקפת חומה**, שיש בה דינים מיוחדים וקדושה מיוחדת כמבואר במשנה שם. ולזה במקום להזכיר בכל דין "עיר מדינה". ושבת וראיתי שהדברים מפורשים בדברי הגמרא עצמם רפ"ק דמגילה : בשלמא תנא דידן, היינו דכתיב מדינה ומדינה ועיר ועיר, **מדינה ומדינה -- לחלק בין מוקפין חומה וכו'**. וכן שם ברש"י (ד"ה וכדריש"ל) : "**כל עיר ועיר הסמוך למדינה** שתהא כמותה", וכן הוא בר"ה שם, ובאמת כן מורה גם לשון רש"י סוכה מ"א : "במדינה, בירושלים שאף היא כגבולין", נראה ברור שמפרש מדינה על העיר ירושלים עצמה, ולא שהמדובר על המדינה כולה אלא שכולל בתוכה גם ירושלים. וע"י ריטב"א שם שכי' לשון אחר : "במדינה פי' ירושלים וכל שאר א"י נקרא מדינה בכל מקום - מפרש "מדינה" גם כאן במובן קיבוצי, ולא כן לפירש"י. (אלא ששונה רש"י מהרמב"ם בזה שלרמב"ם ה"ז מוציא **ירושלים** שהיא עיר **הבירה** ואינה בכלל מושג "מדינה", בעוד שלרש"י שם זה הוא דוקא ביחס לעיר הבירה.)

וכן מוכח באמת פשוטות הכתובים בהרבה מקומות במגלת אסתר (גי-י"ב, ח"י-י"א, ח-י"ז) שמדינה הכונה לערים ה מרכזיות מוקפות החומה ששם היה מקום פרסום פקודות המלך "גלוי לכל העמים". [ובזה תובן המשמעות ה**כפולה** של המלה "מדינה", שאם כי ביסודו של דבר הונחה על עיר החומה, אך מכיון שכל עיר וכפרי הסביבה היו בכל הענינים כפופים להוראת המלכות היוצאות מעיר זו, ממילא הונח עליהם השם "ערי המדינה" וכל הסביבה הוגדרה בקצרה בשם "מדינה"].

נראה שזוהי כונת הרמב"ם **בשנתו** המלה "עיר" ונקט במקומה "מדינה", כי בא ללמדנו שמ"ע **של העמדת דיינים בכל עיר אינה אלא בערים המוקפות חומה** אבל לא בשאר הערים. ומה שאמר בריש סנהדרין כמה יהא בעיר ויהא ראוי לסנהדרין, הכונה בעיר "מדינה" שראויה לסנהדרין מצד עצמה, שמ"מ צריך נוסף לזה גם מספר מסוים של תושבים.

י"ב.

ויצא לו דבר זה ממה שאמרו בסנהדרין מ"ב: שמקשה ובית הסקילה חוץ לבי"ה ותו לא, והא תניא בית הסקילה הי' חוץ לג' מחנות. ופירש"י ובבתי דינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר. ובתוס' שם : "כדפי' משום **דכל עיירות המוקפות חומה יש להם דין מחנה ישראל**". יומתריך הגמרא : נפ"מ **דאי נפיק** ביי"ד ויתב חוץ לג' מחנות. ועיי' תוס' כתובות מ"ה : (ד"ה על פתח ביי"ד) שהקשה ר"י : כיון דמסתמא ביי"ד לאו חוץ לג' מחנות יתבי היכי קאמר סוקלין אותה על פתח ביי"ד וכו'. והרי קדושת ג' מחנות, היינו קדושת מחנה ישראל יש רק לערים המוקפות חומה כמש"כ הר"ש במשנת כלים הנ"ל, א"כ אם איתא שחייבים להעמיד סנהדרין בכל עיר מערי השדה, א"כ מאי קשיא להו, ומה שייך קדושת המחנות לשיבת סנהדרין. אלא ע"כ כנ"ל, כל החיוב להעמיד בתי"ד אינו אלא בערים המוקפות חומה שיש להם דין קדושת מחנה ישראל, אבל סתם ערים אין עליהם שום חיוב. וע"כ מושב הסנהדרין הוא רק במקום המקודש, ולא יצויר שיהי' במקום אחר, אלא **באקראי** וכלשון הגמרא "דאי נפיק ביי"ד ויתב חוץ לג' מחנות". ועיי' במלא הרועים לסנהדרין שם שהעיר : וק' דלפי"ז הוי"ל לש"ס לומר נפ"מ בעיר שאין מוקפת חומה וכו'. ולא הרגיש בזה כי הלכה גדולה אנו למדים כאן מהגמרא, שכל האמור על חובת העמדת סנהדרין בבל עיר ועיר, אינה אלא בערים המקודשות שיש להם דין מחנה ישראל, וכלשון הכתוב "בכל שעריך", דהיינו ערים מוקפות חומה שיש להם שערים. וע"כ לא יצויר מושב סנהדרין מחוץ למחנה ישראל רק בדרך ארעי וכנ"ל.

ונראה שזו גם כונת הרמב"ם בסהמ"צ (ע' קע"ו) : "וזו כשיתמנו בכל עיר כ"ג דיינים מקובצים כולם במקום אחד בשער העיר". ולכאורה זה תמוה דמגמרא סנהדרין הנ"ל (וכן כתובות מ"ה) : נראה ברור שאין מושב הסנהדרין צריך להיות **בשער העיר** דוקא, וכל "שעריך" שנאמר בתורה בקשר לסנהדרין מובנו **שערי המשפט** עצמם (עיי' רש"י עה"ת דברים ס"ה, ז' ושפ"ח שם), וא"כ מאי האי דנקט הרמב"ם "בשער העיר"? אכן לפי הנ"ל נראה שנקט בכונה לשון זה כלשון **התורה**, שענינו להשמיענו שרק במקום שיש **שער העיר**, דהיינו ערי חומה הוא שיש להם דין זה של העמדת סנהדרין.

[ולפי"ז אולי יובן גם מקור המלה "מדינה" שהיא כנ"ל מונח לעיר חומה דוקא, כי מדינה הוא מלשון "דין", שבעיר זו הוא מושב הדיינים. וכ"ה בגזניוס ע' מדינה, ומנדלקורן ג"כ חתכו מלשון "דין" והגדירו : פלך ומחוז המתנהג עפ"י שר ודין אחד, ועיי' מלון עברי לגור].

ומאחר שכנ"ל כל עיקר החיוב של ביי"ד אינו אלא בערי חומה, הרי ברור ומובן מה שהרמב"ם שיכל לשונו ובמקום "עיר" נקט "מדינה" כי בא להשמיענו בדקדוק לשונו המפליא שהחיוב הוא רק בערי חומה שנתקדשו בקדושת מחנה ישראל. ואם כנים אנחנו בזה, הרי מתורצת מאליה תמיהת הלח"מ מה צריך ביי"ד בכל פלך ופלך לאחר שיש ביי"ד בכל עיר, כי ביי"ד העיר תפקידו מצומצם לדון רק את בני העיר עצמם, שהרי בקשר לזה נקבע המספר של בני העיר שלכה"פ הוא בן מאה ועשירים ולר' נחמי מאתים ושלשים **כנגד שרי עשרות** (רפ"ק דסנהדרין) שמזה אנו רואים ששררתם שייכת רק על בני העיר עצמם. אולם הרי מסביב לעיר המדינה מתרכזים ערים וכפרים ויישובים, וגם הם צריכים לשופטים. ולזה מתמנים השופטים של **הפלך**, שאמנם כנראה גם הם מושבם בערי

החומה כפי שנראה מהסוגיות שצינו לעיל, אולם תפקידם ושררתם לא לגבי בני העיר עצמם, אלא לגבי הפלך. ויתכן שפלך דהיינו איפרכיא כולל כמה וכמה מחוזות של ערי חומה המלוכדים יחד בתור פלך.

י"ג.

וצריכים אנו לבאר עוד היכן המקור לבתי"ד של הפלך בתורה, וכן מה שברמב"ם רפ"ה מופיע ביי"ד של השבט. והנה לעיל הבאנו שיטת התוס' שת"ק מודה לרשב"ג ביסוד ההלכה שמצוה ביי"ד של שבט לדון את שבטו, והערנו שהרמב"ם לא ס"ל הכי, כי לא הביא מזה כלום, אולם הן נוכל לפ"ז לבאר מה שבדברי ת"ק נזכר "שופטים לכל שבט ושבט" - ממש"ש לשבטיד? ונראה שהרמב"ם מפרש כונת הת"ק באופן הפוך ממה שפ"י הלח"מ היינו שמה שנקטה התורה "לשבטיד" הוא לא מצד ההקפדה על השבטים, אלא שמאחר שהחלוקה הראשונה היתה לפי שבטים נקטה התורה "לשבטיד" לסימנא בעלמא והכונה בעיקר **לפלכים ולמחוזות**. והיינו כנ"ל שערי החומה יש עליהם חובה מיוחדת, ברם כל ערי השדה כלולים בציווי של "לשבטיד" שיש מצוה להעמיד ביי"ד מיוחד בשביל ערי הפלך, ולא רצו חכמים לפרש שהמלה "לשבטיד" היא בדוקא, דהם סוברים שכונת הכתוב משמעותו להטיל חובה להעמיד "לשבטיד" **נוסף** על "שעריד", ולפ"ז ממה שבערי החומה מעמידים ביי"ד על כולם מבלי להבחין אם נמצא שם משבט אחד או מכמה שבטים, מכאן למדים שאין הקפדה שבי"ד של שבט ידון שבטו דוקא, וממילא מש"נ "לשבטיד" ג"כ מתפרש ע"כ לפי הפלכים.

ומעתה אי"ש מאד מה שהברייתות סנהדרין נ"ו: ומכות ז. נוקטות כדבר פשוט שיש בישראל חובה **לפלכים**, כי באמת אין חובה להעמיד דוקא לפי שבטים, אלא לפי הפלכים, אלא שבבית ראשון הי' זה היינו הך, וכמש"כ הלח"מ. ומובן מעתה מה שהברייתא סנהדרין נ"ו: לומדת חובת בני נח להעמדת דינים בכל פלך ופלך - מישראל, כי בישראל קיימת באמת חובה זו לא לפי השבטים אלא לפי הפלכים.

ומיושב מאד מה שהרמב"ם פתח הלכות סנהדרין בחובה להעמיד בתי"ד **לפלכים** ולא נקט לשבטים, כי בא להדגיש שמה שזכר במשנה וגמרא בית דין לשבט, הוא לאו דוקא (ונפ"מ לבית שני וכנ"ל) אלא הכונה לפלכים כי זהו הקובע ולא השבט.

ומעתה יובן יפה מה שהרמב"ן עה"ת (שח"ל) מייחס לרמב"ם הדעה שבח"ל אין כלל חובה להעמיד סנהדרין, אעפ"י שבלשון הרמב"ם לא נזכר אלא "אין חייבים להעמיד ביי"ד בכל פלך ופלך" שנו"כ הבינו כולם שהכונה "אלא בכל עיר ועיר" שלא כהבנת הרמב"ן, כי כנ"ל הרי גם בא"י אין חובה להעמיד אלא בערי חומה, וזה הרי בכלל לא קיים בח"ל, וא"כ כל הדיון על חובת העמדת דינים בח"ל לא יתכן אלא לגבי בתי"ד של הפלך גרידא. וע"כ לא נקט הרמב"ם בלשונו אלא שבח"ל "אין חייבים להעמיד בכל פלך ופלך", והיינו שמה יוצא שאין בח"ל שום חובה להעמדת בתי"ד קבועים כלל וכלל, כהבנת הרמב"ן.

ונראה להוכיח גירסת הרמב"ם וכהלכתו, כפי שהבין בו הרמב"ן, שבח"ל אין חיוב כלל להעמיד סנהדרין אלא "כשיצעק העשוק", שהרי אמרו בהחובל (ב"ק פ"ד) אין מועד בבבל, ולא יצויר אלא אי אתו רבנן מא"י להתם והיא מילתא דלא שכיחא, כמבואר שם, ואם יש חובת שופטים גם בח"ל, הרי היו צריכים לתקן שיבואו סמוכים מא"י באופן קבע לדון שם. ע"י בחידי הרי"מ לסנהדרין סי' א', ב' שעמד בזה והעלה שאין מצות מינוי שופטים אלא לגבי סנהדרין של כ"ג אבל לא ביי"ד של ג' עיי"ש. אבל לא כן נראה בסהמ"צ (מ' קע"ו) שכי: שציונו למנות שופטים ושוטרים וכו' ומתנאי מצוה זו שיהיו השופטים האלו מדרגה למעלה ממדרגה וכו' ועיר שאנשיה מועטים שאינה ראויה לסנהדרין קטנה, יתמנו בה שלשה וכו', עכ"ל. הרי בפירוש שגם זה מכלל המצוה הוא.

אכן לפי גירסת הרמב"ם ופסק ההלכה שלו, אין באמת בח"ל שום חובה להעמדת ביי"ד, א"כ הגמרא מיושבת ביותר, ומוכיחה על הגירסא הנכונה בברייתא דמכות, והפירוש הנכון של ההלכה כפי שנוקט הרמב"ם. וע"י בספורנו ריש פ' שופטים, ולדבריו מיושב. אך אין זו שיטת הראשונים.

נתברר לנו בע"ה דעת הרמב"ם ולשונו המזוקק ומדויק הדק היטב - "תפוחי-זהב במשכיות כסף" !

סימן ג : לבירור שיטת הרמב"ם בחידוש הסנהדרין.

א.

כתב הרמב"ם (פ"ד מסנהדרין י"א) : נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכין ויש להן לדון דיני קנסות, ויש להן לסמוך אחרים. אם כן למה היו החכמים מצטערים על הסמיכתו כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל? לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן. ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל, שהרי נסמך מפי בית דין. והדבר צריך הכרע. עכ"ל.

דבריו אלו בהלכות הם תמצית מה שכי' בפיה"מ סנהדרין ובכורות, שם גם הביא ראייה לדבריו וז"ל בסנהדרין (פ"א) : ויראה לי כי כשתהיה הסכמה **מכל החכמים והתלמידים** להקדים עליהם איש מן הישיבה וישימו אותו לראש, ובלבד שיהיה זה בא"י כמו שזכרנו הנה האיש ההוא תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך, ויסמוך הוא אחר כן מי שירצה. שאם לא תאמר כן אי אפשר שתמצא ביי"ד הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך על כל פנים, והקב"ה יעד שישבו, כמו שנאמר ואשיבה שופטיד כבראשונה ויועצך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק. וזה יהיה בלא ספק כשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם ותרבה זכותם ותשוקתם לשי"ת, ותגדל חכמתם לפני בא המשיח, כמו שיתבאר זה בפסוקים הרבה במקרא. עכ"ל.